

його козацький атвѣтанъ (гетьман). Інша звістка з 1617 р. каже, що тут „скликували ся і збирали до купи“ козаки. Таким чином звістки Пясецкого, хоч і переборщені, не зовсім безпідставні.

Ів. Крипякевич.

✓ Ор. Фотинскій — Волинскій релігійозный вольнодумецъ XVII в. (Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора лѣтописца, кн. XVIII, стор. 71—102).

Автор отсеї статі знайшов у волинськїм епархіальнїм музеї екземпляр Острожської Біблії, куплений 1902 р. у житомирської міщанки Куликової, а на краях тої книги при рїзних місцях сьв. Письма інтересні приписки та уваги, писані в першій чверти XVII в. якимось не названим властивцем сеї книги. Виписавши і виорядкувавши ті приписки разом з відповідними до них текстами автор дає характеристику релігійних та по троха й суспільно-політичних поглядів їх автора. Він завзятий противник Риму, католицтва, папи, унії та єзуїтів, але рівночасно висловляє доспть вільнодумні, протестантські погляди, що зовсім не підходять під православні догми. І так він радикальний противник шанованя ікон та мощів сьвятих і кількома наворотами глузує з православної Візантії, Болгарії та Москви, яких їх сьвяті, чудотворні ікони та незлічені мощі не спасли від Турків, Татар та латинників. Він виступає остро против обожаю сьвятих і відкидає тайну покаяння, вважаючи проклятими всіх тих, що узурнують собі право відпускати грїхи, право, яке має лише безгрїшний Бог. Він виступає завзято не лише против єзуїтів та уніятських сьвященників, але також против православних єрархів, ченців та архимандритів за їх захланність та нетерпимість. І так до тексту прем. Соломон. гл. II: „Прїндѣте убо и пожвемъ въ сущихъ благихъ; ублажимся зданїемъ, яко юность скорѣ“ наш вільнодумецъ приписує: „Цнота єзѣитская власная, безъ мала не такаяжъ рѣская чернѣцовъ, же завше в ненависти в нихъ побожный, а найбарѣйшій тотъ, хто бы ихъ незбожности и неправдѣ обличал; такъ ѡ немъ завше рядат, якъ жидовские архieree ѡ пророкахъ божнихъ, и ѡ самомъ Христѣ Божѣ такая была мова. И нынѣ родъ поповскій, плебанскій, вєзѣитскій и чернечій тожъ чинит и радит“. А до тексту Матв. XIII: „и блазняху ся о немъ“ наш автор додає: „Лєзкавые дѣшѣ нечистого сѣмѣна и ѡ Христѣ блазнят ся, не толко ѡ добромъ человекѣ; а то все чинятъ чернѣцѣ, поки видат лѣпшого надъ себе, то причины находятъ и повѣдають: блазнимъ ся! а людей простыхъ и пановъ на него подводитъ, повѣдаючи на него, бы и найсвятѣйшее дѣло дѣял, а ѡни моват: соблазнитель! Имъ безецнымъ и Христосъ соблазномъ, а не только человекъ добрый“.

Автор застановляєть ся над віруваннями сього аноніма і виказує, що вони не підходили в повні анї до лютеранства, анї до протестантизму, анї до соцініянства. Найближе на думку д. Фотинського підходять ті погляди до думок тих московських вільнодумців, що при кінці XVI і в початку XVII в. муіли тікати з Московщини на литовську Русь, як ось ігумен Артемій, Федосій Косой, Матвій Башкін і т. и. В сьому погляді піддержує автора ще й та обставина, що наш анонім у своїх записках дуже часто і з певною симпатією згадує Москву і наводить не мало деталів з побуту та сучасної йому історії Московщини. Що сам він був Українець, доказує не лише мова його записок, але часті згадки про „милу Русь“, „нашу Малороссію“, про польського короля і польські порядки „у нас“ і т. и. Свій догад про вплив московських вільнодумців на нашого волинського аноніма подає автор статі як гіпотезу, якою буцім то виясняв ся б „какъ особенный интересъ нашего автора къ Москвѣ и болѣе или менѣе близкое знакомство съ нею, такъ и особенности его религиозныхъ воззрѣній, характерныя именно для московскихъ религиозныхъ вольнодумцевъ. Въ противномъ случаѣ придется считать нашего автора самобытнымъ еретикомъ, незамѣтно для себя самого усвоившимъ нѣкоторыя протестантскія доктрины и своеобразно ихъ разввившимъ. Послѣднее предположеніе однако едва ли не болѣе трудно допустимо, такъ какъ не находитъ себѣ аналогій“ (стор. 96).

Против гіпотези д. Фотинського позволю собі висловити свою власну, та поперед усього виясню, чому його гіпотеза не заспокоює мене. Найважнійша річ: автор зупинив ся на голім твердженю, що протестантські думки волинського аноніма найближе підходять до поглядів московських вільнодумців-емігрантів. Тимчасом про погляди тих емігрантів знаємо дуже мало, а те, що знаємо, власне зводить ся до того, що тлом їх поглядів був раціоналізм з домішкою містицизму, якого у нашого аноніма нема анї сліду. Наш анонім цікавить ся Москвою, се так, але хтож тоді не цікавив ся нею? Се ж була пора зараз по заколотах Самозванців; у Польщі, Литві і по українських землях скрізь ходили шляхтичі, козаки, Лісовчики, мародери та всякі авантюристи, що бували в Московщині; хто знає, чи й сам автор, у якого чернецтво, також гіпотетично прийняте д. Фотинським, мені якось не хочеть ся вірити, не був у тім краю як чура, вояк або купець? Зрештою його знане про Московщину, як видно в наведених д. Фотинським цитатів, зовсім не таке широке і глибоке, як би здавало ся: він знає деякі звичаї Москалів, їх забобонність, пристрасть до ікон та сьвятих власної продукції, цитує казку (не московського, а власне польського схолястичного походження) про Мосоха — предка Москалів, цитує витворені в Польщі легенди про отруєне польським королем царів Шуйських, узятих у неволю Поляками, про жінку Бориса Годунова, що

буцім то під'юдла свого мужа на замордоване царевича Дмитрія, — все те річи, які тоді кожний повторяв у Польщі.

Чи відкинувши гіпотезу про вплив московських емігрантів на волинського аноніма його погляди православно-протестантські лишать ся без аналогії? Мені здаєть ся, що ні. Серед українського міщанства, особливо у Львові ще в кінці XVI в. бачимо подібні появи, які для нас кристалізують ся (задля писаних свідощів) у особі Юрка Рогатинця. Його „дидула“ писана до константинопольського патріярха, його листи, ним писана частина „Братского устава“ Ставропігії, його „Пересторога“ і в загалі все, що знаємо про нього, характеризують його як горячого прихильника православя, але з досить замітними протестантськими домішками. Він противник ікон і аж до патріярха скаржить ся на еп. Балабана за те, що сей велів у Рогатині поставити в церкві ікону „Ветхого деньми“. Він противник власти духовенства і остро критикує як латинських так і руських попів. Він прихильник світської науки, бачить причину упадку руської держави в тім, що князі руські будували пишні церкви, надіяли їх скарбами та книгами оправленими в золото, що лише приваблювали грабівників, „а школь посполитыхъ не фундавали“. Ми знаємо, що він був центром більшого кружка людей, вільнодумців міщан, про яких іще коло 1620 року Касіян Сакович говорить з заїлостью як про „sekte Rohatyńców“. Ся духовя течія серед нашого міщанства в початку XVII в. доси мало просліджена, та мені здаєть ся, що схарактеризований д. Фотинським волинський анонім далеко краще вкладаєть ся в рамки власне сего руху, ніж під впливи московських вільнодумців.

Ів. Франко.

Изъ прошлаго кievской епархіи (Кievскія Епархіальныя Вѣдомости, 1904).

Під таким заголовком майже в кождім числі „Вѣдомостей“ друкували ся короткі париси з історії кievської епархіи при кінці 17 і на початку 18 в., в яких говорить ся про територію кievської епархіи в рр. 1685—6 (чч. 1—3), про прилучене західно-руської церкви до московського патріярхата за кievського митрополита Гедеона Святополк-Четвертинського в 1686 р. (чч. 4—15), про повстанє заграничної частини кievської епархіи, яка після уложеня вічного мира між Москвою й Польщею 1686 р. остала під панованєм Польщі (чч. 15—16), про повстанє заграничних монастирів, їх число, управу і жите (чч. 24—30), про спір задля тих монастирів між кievським митрополитом і білоруським єпископом та про повільну передачу деяких із тих монастирів під юрєдїкцію білоруських єпископів (чч. 31—33), про заграничні протопопії та варшавські капелянії, підвластні кievській митрополії (чч. 37